

Vapenbrödraskapets villkor

Manfred Menger, *Deutschland und Finnland im Zweiten Weltkrieg. Genesis und Scheitern einer Militärallianz*, Militärhistorische Studien 26 Neue Folge. Militärverlag der Deutschen Demokratischen Republik. 273 s. Berlin 1988.

I den rätt rikliga strömmen av nya arbeten om Finlands ställning under andra världskriget finns det fortfarande rätt få översikter ur ett utomstående perspektiv, vilket givetvis beror på att det finns få forskare som har de behövliga språkkunskaperna. Vid Greifswalds universitet finns ett brett intresse för forskning rörande Skandinavien och Finland. Professor Manfred Menger, föreståndare för universitetets historiska institution, är sedan tidigare känd för sina undersökningar rörande Finlands historia. I det föreliggande arbetet ligger tyngdpunkten på en bedömning av det militära samarbetet och beroendet mellan de båda länderna. Boken visar att det också på detta grundligt utforskade område är möjligt att anlägga nya synvinklar.

Mengers arbete är också viktigt genom att det av språkliga skäl är tillgängligt för en stor läsekrets; det utgör därför ett betydelsefullt tillskott till den historiska kunskapen om Finland, eftersom största delen av den moderna forskningen rörande vårt lands historia under kriget endast når finländare och en mycket liten läsekrets i utlandet. Vi har därför skäl att intressera oss för hur bilden har tecknats. Ytterligare en nyans är att boken är skriven mot en fond av marxistisk historieskrivning.

Författaren behärskar finska väl, känner den finländska forskningen och har ett gott grepp om forskningsläget. Detta framgår bl.a. av den mycket fullständiga litteraturförteckningen, där man egentligen bara kan påtala att Timo Soikkanens avhandling *Kansallinen eheyttäminen – myytti vai todellisuus* saknas. Också den sovjetiska forskningen är välrepresenterad, inklusive en del svaga arbeten (t.ex. Väinö). Den sovjetiska krigshistoriska litteraturen har däremot varit viktigt för Mengers undersökning.

Den marxistiska referensramen framträder klarast då Menger skildrar den historiska bakgrunden för hur Finland gled in i ett alliansförhållande till det fascistiska Tyskland. Betoningarna är inte alldeles desamma som inom forskningen i Finland, men det är närmast fråga om nyansskillnader. Här måste man också minnas att en längre bakgrundsteckning är motiverad för en utländsk läsekrets och i detta avseende fyller Mengers inledningskapitel sin uppgift väl.

Som en följd av det valda perspektivet ger Menger en bakgrund till den finländska krigspolitiken och tecknar en noggrann bild av

krigsförberedelserna och själva krigföringen med dess olika nyanser och beaktar här även den sovjetiska synvinkeln. Undersökningen avslöjar många faktorer som förblivit nästan helt obeaktade i den finländska litteraturen, men som påverkade den tyska inställningen till Finland på ett betydelsefullt sätt, även om den nordliga vapenbrodern ganska snart signalerade att parterna hade olika målsättningar. Finländarna krigade lojalt vid Tysklands sida endast så långt som de finländska krigsmålen förutsatte.

Friktioner i vapenbrödrskapet beroende på finländarnas egna intressen uppstod närmast genom strävan att bevara så mycket som möjligt av relationerna till västmakterna. Detta innebar att man avhöll sig från sådana militära operationer som kunde ha fått ödesdigra konsekvenser i detta avseende, såsom t.ex. en total brytning av Murmanbanan och ett aktivt deltagande i operationer för att förgöra Leningrad.

Menger för fram många omständigheter som visar att vapenbrödrskapet mellan Tyskland och Finland hade en helt egen profil jämfört t.ex. med de tyska relationerna till Ungern eller Rumänien. På grund av sin egen militära prestationsförmåga intog Finland en specialställning bland Tysklands bundsförvanter. Finland kunde utmana Tyskland och stormakten hade inte råd att använda grova påtryckningar för att hålla vapenbrodern i det gemensamma ledet. Finlands insats på den långa östfronten var större än Rumäniens och Ungerns tillsammans och de finländska truppernas stridsförmåga stod i en egen klass jämfört med de övriga vapenbrödernas trupper. Finlands medverkan, t.o.m. enbart i form av ställningskrig, band en beaktansvärd del av Röda arméns trupper.

Ett eget kapitel utgör Finlands roll som en del av systemet för att behärska fartygstrafiken på Östersjön; det innebar att den sovjetiska Östersjöflottan under nästan hela kriget hölls instängd i Finska vikens innersta del. Detta gjorde det åter möjligt att utan större störningar underhålla den tyska armén i Lappland. Ännu mera betydelsefullt var att Finland i Petsamo förfogade över en för vapenbrodern oersättlig nickelgruva. Dominansen över Östersjön innebar också att leveranserna från de svenska malmfälten löpte obehindrat. Alla dessa faktorer ökade i betydelse ju längre kriget framskred. Efter misslyckandet med att erövra Murmanbanan blev den viktigaste uppgiften för de tyska armékårerna i norr att säkerställa och försvara den finländska nickelproduktionen. Enligt Menger utgör detta den enkla förklaringen också till att den i årtal nästan sysslolösa Tjugonde bergsarmén uppe i norr inte överfördes till något av krigets tyngdpunktsområden.

Vapenbrödrskapet kännetecknades vidare av att också Finland var beroende av Tyskland för sitt underhåll, vilket utgjorde en återhål-

lande faktor då man på finländskt håll började överväga att lösgöra sig från kriget. Enligt Menger förmådde Finland dock "dosera" sina militära insatser på ett för landet ändamålsenligt och drägligt sätt. Detta blev möjligt på grund av den finländska militära ledningens obestridliga auktoritet och avsaknaden av ett bindande alliansavtal samt å andra sidan det faktum att fronten med tiden allt klarare indelades i en rent finländsk och en rent tysk del. Finlands armé tjänade tyska intressen också då den stod stilla och den finländska ledningen använde sig framgångsrikt av denna trumf.

Sist och slutligen fanns det en gräns för vilka påtryckningar som kunde användas för att förhindra att Finland lösgjorde sig och ju längre kampen framskred desto mindre blev de tyska påtryckningsmöjligheterna överhuvudtaget. När den finländska ledningen märkte hur Tyskland gick mot en oundviklig katastrof började den självständigt söka fred.

Manfred Mengers bok är en grundlig utredning av det tyska beroendet av vapenbrodern. Den har mycket viktigt att ge då det gäller att få grepp om särdragen i vapenbrödrskapet mellan Finland och Tyskland. På basen av den tidigare finländska forskningen rörande krigets "utrikespolitik" har vi vetat, att finländarna inte ville föra krig på tyskarnas villkor, utan i striderna endast var redo till insatser som var rimliga ur finländsk synvinkel. Däremot har man inte tidigare så här klart insett, att Tyskland faktiskt var beroende av den finländska insatsen och att detta, vid sidan av Finlands styrka, var ett hinder för att på allvar ens överväga en aggressiv politik då vapenbrödrskapet började upplösas och Finland sökte sig ut ur kriget. Ungern utsattes ju för en helt annan politik.

Finländarna kunde utnyttja detta beroende ända fram till krigets sista skede genom att sluta Ryti-Ribbentrop-avtalet i ett läge då man redan klart hade beslutit att lösgöra sig från kriget genast då det blev möjligt.

Idag har vi tillgång till så grundliga utredningar i fråga om Finlands politiska och militära deltagande i andra världskriget att det är svårt att föreställa sig att särskilt mycket nytt skulle gå att få fram, åtminstone beträffande de stora linjerna — frånsatt vad det sovjetiska arkivmaterialet kan ha att ge. Mengers arbete utgör dock ett betydelsefullt tillskott till denna helhetsbild. Inte heller inom den tyska krigsföringen var det fråga om någon separat front, utan om en integrerad del av de ekonomiska — och militära — förutsättningarna för den tyska krigsföringen.

Antti Laine